

ویژه کارکنان شهرداری‌ها، دهیاری‌ها و شوراهای اسلامی شهر و روستا

اصول برنامه ریزی فضای سبز شهری معیارهای انتخاب گیاهان در فضاهای سبز شهری

همان گونه که اشاره شد، در انتخاب و بکارگیری گیاهان در فضاهای سبز شهری شناسایی منابع محیط‌زیستی مشتمل بر منابع اکولوژیکی شامل منابع فیزیکی و بیولوژیکی لازم و ضروری است و علاوه بر آن توجه به منابع اقتصادی-اجتماعی شامل جمعیت، اقتصاد، آموزش، درآمد، توسعه شهری مهندسی و گردشگری نیز در انتخاب زمین مناسب برای فضای سبز و انتخاب گونه مناسب آن محیط ضروری است. منابع و شرایط فیزیکی مانند درصد شیب صفر تا ۵۵ درصد زمین فضای سبز، بافت و نوع خاک، شرایط زهکشی خاک، عمق خاک، ساختمان خاک، درجه حاصلخیزی خاک و درصد تراکم پوشش گیاهی و نوع و عمق سنگ بستر در این انتخاب اثرگذار هستند. همچنین ارزیابی ویژگی‌های فیزیکی عرصه از دیدگاه طراحی، معماری و مکان‌شناسی فضای سبز نیز در این روند می‌تواند بسیار مؤثر واقع شوند. به عنوان مثال شیب، سمت و زاویه شیب با توجه به اثرگذاری شیب بر روی مواردی مانند ویژگی دید و منظر، اثر بر روی آب و هوای محلی، در مقدار رطوبت و شدت تبخیر، در بافت و دوام خاک و فرسایش خاک، چگونگی وزش باد و تغییر مسیر جریان هوا و نیز در ساختار مسیل‌ها و رودخانه‌های دائمی و فصلی و شرایط مکانی از نظر آب و هوا، اقلیم، خاک، باد، دید و منظر از جمله این موارد می‌باشد.

انتخاب گونه مناسب گیاهان در فضاهای سبز شهری به نیازمندی‌های کاربردی، ویژگی‌های زیبایی‌شناختی شرایط باغبانی و نگهداری گیاهان مختلف بستگی دارد. انتخاب گیاهان مناسب در فضاهای سبز در رابطه مستقیم با تجزیه و تحلیل محیطی و بررسی‌های مربوط به رنگ و فرم و بافت گیاهان نیز قرار دارد. کلیه این عوامل به معیارهایی در انتخاب انواع گیاهان مناسب برای کاشت تبدیل می‌گردند. معیارهای اصلی انتخاب گیاهان شامل موارد زیر می‌باشد که مورد بررسی قرار می‌گیرند.

۱. مقتضیات کاربردی

۲. نیازمندی‌های باغبانی

۳. شرایط نگهداری

به ندرت گیاهی می‌تواند کلیه ویژگی‌های خواسته شده را عملی سازد، در حالی که وحدت و انسجام کل ترکیب را نیز حفظ نماید. طراحی فضای سبز یک دستورالعمل همیشگی ندارد، بلکه مفهومی است که براساس ترکیبات گیاهی و همراه با تغییر زمان و مکان جذابیت در فرم، خط، توده و رنگ ترکیبات مختلف و متعدد گیاهی شکل می‌گیرد. هیچ کدام از فضاهای سبز پس از گذشت زمان، به همان صورت اولیه باقی نمی‌مانند. فرم‌ها، بافت‌ها و رنگ‌ها پیوسته در حال تغییرند، همان گونه که گیاهان در فصول مختلف تغییر می‌یابند. در بعضی از مواقع، طراحی کاشت نیازمند تفکر در مورد توالی و همزمانی و مسائل متعددی از ادراک محیطی توسط مردم نیز می‌باشد. فرآیند تفکر در طراحی کاشت، شامل طبقه‌بندی اطلاعات مرتبط می‌باشد. میزان دانش گیاه‌شناسی طراح، از طریق تمرکز دقیق بر اسامی گونه‌ها و جذابیت طرح افزایش می‌یابد.

۱- مقتضیات کاربردی

گیاهان در درجه اول اهمیت در طراحی فضای سبز قرار دارند. شرایط گیاه را در گروه‌های درختان، درختچه‌ها، گیاهان پوششی و پیچ‌ها باید طبقه‌بندی نمود و طرح را برای هر یک از گیاهان بررسی کرد. شناخت درست از گیاهان امکان بر طرف نمودن نیاز و انجام کاربرد خاصی را توسط هر یک از گروه‌های گیاهان فراهم می‌آورد. پس از شناخت گیاهان بهتر است، ویژگی‌های فصلی آنها را نیز مد نظر قرار داد. همیشه سبز یا خزان‌دار بودن، رنگ سبز کم‌رنگ یا براق، رنگ گل و میوه و زمان گل‌دهی و میوه‌دهی از جمله این ویژگی‌های گیاهان هستند که باید مورد بررسی دقیق قرار بگیرند. مطالعه اجمالی رنگ جهت تشخیص تاثیر گیاهانی که گل‌دهی آنها همزمان آغاز می‌گردد، بسیار مفید می‌باشد. بهتر است رنگ فصلی و جذابیت و کارایی را در چهار فصل سال به عنوان یک هدف مورد مطالعه قرار داد.

۲- نیازمندی‌های باغبانی

شرایط باغبانی گیاهان، بخشی از مراحل انتخاب و استفاده از گیاهان در فضای سبز می‌باشد. با توجه به تجزیه و تحلیل محیطی و نیازهای باغبانی متفاوت مانند نور، نوع خاک، رطوبت و تحمل، گیاه مناسب انتخاب می‌شود. با توجه به این نکته که کاشت گیاهان در شهر، در امتداد خیابان، در پارکی عمومی، باغی خصوصی، یک مرکز خرید، اداره مرکزی یک شرکت یا هر محل دیگری، انجام می‌گیرد، لیست گیاهی بر اساس شرایط محوطه تغییر می‌نماید. ممکن است گیاه انتخابی دارای ارتفاع، رنگ گل و تحمل مناسبی برای موقعیت خاصی باشد، اما به رطوبت مداوم و آفتاب کامل نیاز داشته باشد، در حالی که محوطه مورد نظر، دارای شرایط خشک و نورآفتاب گذر کرده از میان درختان است. شرایط خرداقلیم و میزان آفتاب و سایه را نیز باید بررسی کرد و یقین حاصل نمود که گیاهان انتخابی با شرایط خاک سازگار می‌باشند. نیاز گیاهان به خاک و رطوبت و نیازهای نوری گیاهان از جمله نیازمندی‌های باغبانی هستند که باید بررسی شوند.

۱-۲- نیازهای نوری گیاهان

نور بر ظاهر و سلامتی گیاهان فضای سبز و همچنین بر خاک و آب تأثیر می‌گذارد. هر یک از گیاهان انتخابی، دارای نیازهای خاصی به نور برای داشتن بهترین حالت رشد می‌باشند و شدت نور در اقلیم محلی نیز بر آن بسیار تأثیرگذار است. تشخیص نیازهای گیاه به نور برای بقای گیاه ضروری می‌باشد. یک روش در ارزیابی نیازهای گیاه به نور، بررسی عادت‌های رشدی آن می‌باشد. گیاهانی که به آفتاب کامل نیاز دارند، اغلب دارای برگ‌های کوچک و باریک هستند، بدین طریق از سطح برگ که در معرض آفتاب قرار دارد کاسته می‌شود. بسیاری از گیاهان سایه‌پسند دارای برگ‌های خشن و بزرگ می‌باشند. بسیاری از گیاهانی که دارای برگ‌های خاکستری بوده یا گیاهان گوشتی با نور خورشید از طریق رنگ و پوشش براق در زمان بلوغ سازگاری حاصل کرده‌اند. بسیاری از گیاهان در برابر تنوعی از شرایط نوری از سایه تا آفتاب کامل مقاومت می‌کنند.

۲-۲- نیاز گیاهان به خاک و رطوبت

هر یک از گیاهان مورد نظر در طراحی فضای سبز شهری را برای تشخیص نیازهای آنها به خاک و رطوبت خاص خود باید بررسی کرد. شرایط خاک به صورت مستقیم با شرایط آب نیز مرتبط می‌باشد. خاک به صورت خشک و نچسبیده، لومی، شنی، اسیدی،

آهکی، حاصلخیز و سست قابل طبقه‌بندی است. نیازهای گیاه به رطوبت شامل نیاز به خشکی، زهکشی خوب، تهویه خوب، رطوبت تا حد زمین غیر خیس می‌باشد. ممکن است گیاهان به آبیاری دائمی یا منظم نیاز داشته باشند، در این صورت اجازه دهید، خاک در فاصله بین آبیاری‌ها خشک شود، یا ممکن است گیاه مقاوم به خشکی باشد. در مورد نیازهای گیاه به آب و شرایط خاک، بررسی‌ها باید به صورت همزمان صورت پذیرد. بقای گیاهی که به آب زیادی نیاز دارد ولی در خاک شنی کاشته می‌شود، بسیار سخت می‌باشد. در مقابل آن، گیاهی که به خاکی با زهکشی خوب نیاز دارد، در خاک رسی، برای بقا مبارزه می‌کند. گیاهانی که تحت شرایط خشک، خوب رشد کرده و به آب کمتری برای بقا نیاز دارند، مانند بسیاری گونه‌های بیابانی، گیاهانی می‌باشند که به خاک آنها باید در میان آبیاری‌ها جهت اطمینان از رشد ریشه به طور کامل خشک شود. سایر گیاهان مقاوم به خشکی نیز در این شرایط بقا می‌یابند، زیرا سازگاری با محیط به آنها اجازه می‌دهد تا آب را حفظ کنند. سیستم ریشه‌ای وسیع، خفتگی در دوره‌های خشک، اندازه کوچک برگ یا رنگ خاکستری برگ به گیاهان اجازه می‌دهد تا از آب کمتری استفاده کنند. این گیاهان به آب کمتری نیاز دارند و اگر بیش از حد آبیاری شوند از بین می‌روند.

۳- شرایط نگهداری گیاهان

نیازهای خاص گیاه به نگهداری به عنوان بخش دیگری از معیارهای انتخاب گیاهان در فضای سبز قابل ذکر می‌باشد. این نیازها باید در طول هر سه مرحله از فرآیند توسعه و احداث فضای سبز شامل مرحله طراحی، مرحله اولیه کاشت و برنامه طولانی مدت نگهداری فضای سبز ارزیابی شوند. بررسی مسائل مربوط به نگهداری در مرحله طراحی شامل ارزیابی هزینه طراحی، توانایی‌های کارفرما و اجرایی بودن امور نگهداری می‌باشد. در این باره طرح باید در ۱۰ سال، ۵۰ سال و حتی ۱۰۰ سال آینده در نظر گرفته شود. نسبت به آسفال ریزی و خاشاک حاصل از گیاهان و حشرات یا مشکلات ناشی از بیماری‌زایی گیاهان فضای سبز نیز باید بررسی‌های لازم به عمل آید. زیرا جمع‌آوری برگ‌ها یا میوه‌های افتاده می‌تواند موجب مزاحمت شود یا به طور بالقوه خطرناک باشد. گیاهان انتخابی برای فضاهای سبز شهری، نباید سبب ایجاد مشکلات ناشی از خاشاک به واسطه موقعیت آنها در پیاده‌رو یا پارکینگ‌ها، یا برگ‌های خزان دار در طول چهار فصل شوند.

